

Zlatno doba nalivpera

U RUKOPISIMA NSK

KATALOG IZLOŽBE

Katalog izložbe

ZLATNO DOBA NALIVPERA U RUKOPISIMA NSK

3. - 15. prosinca 2024.

Izložba *Zlatno doba nalivpera u rukopisima NSK* organizirana je uz financijsku potporu Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske u sklopu obilježavanja 130. obljetnice utemeljenja Zbirke rukopisa i starih knjiga.

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, 2024.

NACIONALNA
I SVEUČILIŠNA
KNJIŽNICA
U ZAGREBU

IMPRESUM

Nakladnik

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu

Za nakladnika

prof. dr. sc. Ivanka Stričević

Urednica kataloga

Iva Perinić

Autori

Ivan Kapec, Iva Perinić i Tatjana Mihalić

Stručni suradnici

Stevo Leskarac i Ante Livajić

Suradnici izvan NSK

Tonči Grabušić, Vlado Valić i Vlasta Keranović

Lektura

Zrinka Mikulić

Grafičko oblikovanje

Goran Hasanec

Fotografije

Renata Breka

Digitalizacija

Darko Čižmek

Tisak

PRINT STUDIO d.o.o.

Naklada

100

Mjesto i godina izdanja

Zagreb, 2024.

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 001246479.

ISBN 978-953-500-252-9 (tisak)

ISBN 978-953-500-256-7 (online)

UVODNA RIJEČ

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu čuva dragocjene rukopise pisane nalicperom koji svjedoče o pismenosti i kulturnome razvoju u dugome povijesnom razdoblju. Među ovim rukopisima nalaze se djela istaknutih hrvatskih književnika, znanstvenika, umjetnika i skladatelja. Tematske izložbe uvijek su prigoda za istraživanje knjižničnoga fonda, osobito građe pohranjene u posebnim zbirkama. Izložba o zlatnome dobu nalicpera jedna je od takvih izložbi, a njezino pripremanje bilo je povodom i stručnjacima iz NSK i stručnjacima izvana za pomnije istraživanje građe Zbirke rukopisa i starih knjiga te građe Zbirke muzikalija i audiomaterijala.

Zlatno doba nalicpera u Hrvatskoj znakovit je naslov izložbe kojom su autori željeli skrenuti pozornost umijeću pisanja nalicperom na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće i prije nego što je pisači stroj u pisanju zamijenio i potisnuo nalicpero. U poslovanju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pisači se stroj rabi već 1911. godine. Njegova je uporaba ubrzala izradbu poslovne dokumentacije, osobito izradbu kataložnih listića, tako da je rukopisna dokumentacija postajala sve rjeđa.

Izabravši rukopise i glazbene partiture, pohranjene u dvjema zbirkama posebne vrste, autori izložbe ciljano su skrenuli pozornost na rukopisnu građu iz prethodnih dvaju stoljeća. Tako su nas i nehotice potaknuli da o rukopisnoj građi promišljamo šire i u duljem razdoblju. Nerijetko smetnemo s uma da i moderni rukopisi mogu biti jednako dragocjeni i vrijedni kao i tri ili četiri stoljeća stariji kodeksi na pergameni. Ova nas izložba potiče da potražimo skrivenu ljepotu i u primjercima rukopisa ispisanima nalicperom u 19. i 20. stoljeću.

Perom su ljudi pisali od pamtivijeka, no pisanje perom sa spremnikom, kasnijim nalicperom, Europljaninu je, kako doznajemo iz teksta o povijesti nalicpera, poznato tek od 17. stoljeća. Tehnika pisanja nalicperom omogućivala je autorima da izraze svoju kreativnost i intelektualnu dubinu na način koji je bio autentičan i neponovljiv. Svaki rukopis sa svojim jedinstvenim obilježjima predstavlja zrcalo vremena, pružajući uvid u kulturni i društveni kontekst u kojem je nastao. Nezaobilazni dio ove izložbe jest poglavlje o zagrebačkome izumitelju Eduardu Slavoljubu Penkali (1871. – 1922.). Iako vjerojatno najpoznatiji kao eponim za vrstu mehaničke olovke, Penkala nije izumio samo nju. U tridesetogodišnjem razdoblju Penkala je izumio i nekoliko vrsta nalicpera. Tradicija izradbe vrhunskih pisaćih instrumenata u Hrvatskoj nastavljena je i poslije. Tradiciju Slavoljuba Penkale danas nastavlja riječka tvrtka Torpedo GB, čije proizvode predstavljamo na izložbi.

Nastala sretnom simbiozom tradicije i inovacije, ova je izložba pokazala ne samo da je tijesna suradnja kulture i tehnologije moguća nego i da je potrebna. Tamo gdje oko stručnjaka vidi tekst ispisan latiničnim

kurzivom, sitnijim ili krupnijim potezima perom, isprekidane ili ravne crte ispisanih slova, oko tehnologa i praktičara prepoznaje i model nalivpera kojim je tekst ispisan. Listovi ispisani rukom Antuna Gustava Matoša, Tina Ujevića, Ivana Meštrovića ili Miroslava Krleže govore puno o autorovim osobnostima kao što o autorskim osobnostima govore i glazbene partiture ispisane rukom Ivane Lang, Ivana Brkanovića, Jakova Gotovca ili Frana Lhotke.

U pjesmi posvećenoj *Matošu u Parizu* pero je za Dobrišu Cesarića bilo mala, obična stvar, a opet živa i puna snage. Dok pišemo perom koje klizi po papiru, gotovo da možemo osjetiti njegovu živost o kojoj piše Cesarić. Pero ili nalivpero ostavlja trag na papiru s upisanom osobnošću onoga tko ispisuje tekst i neovisno o tome je li riječ o autoru teksta ili samo o njegovu prepisivaču. Upravo je ta jedinstvenost slova ispisanih nalivperom najsnažniji adut u odupiranju jednoličnosti i pravilnosti slova koja ispisujemo na zaslonu računala ili mobitela.

dr. sc. Irena Galić-Bešker
voditeljica Zbirke rukopisa i starih knjiga

OD PERA DO NALIVPERA

Pismo

Potreba za znanjem i spoznavanjem svijeta oduvijek je bila prisutna u čovjeku. Svoje spoznaje i opažanja pokušava objasniti i ostaviti naraštajima od prvih urezotina na kostima životinja, špiljskih slikarija i fresaka u grobnicama piramida. Metode i sredstva prenošenja znanja tijekom su se povijesti razlikovala, a pojava pisma omogućila je da se prikupljene informacije trajno pohrane na mediju koji se u tome trenutku koristio.¹ Sadržavajući obilježje tradicije onoga doba koje je prijašnje znanje sačuvalo, pismo povezuje epohe s epohama i naraštaje s naraštajima, predajući tako kulturnu baštinu potomcima.

Povjesničar, političar i publicist Franjo Rački definirao je pismo kao *divnu plastiku čovječjih misli i bez pisma bilo čovječanstvo uvijek u dobi nesviestna djetinjstva*.² Na čemu su i čime ljudi raznih kulturnih krugova zapisivali svoje prve misli, jedno je od brojnih pitanja za čijim odgovorima još uvijek tragamo.

Pretpovijest nalivpera

Iz ranoga doba pismenosti poznato je da su stari Babilonci, Asirci i drugi narodi Prednje Azije kao i Krećani utiskivali štapićima od drveta, metala ili kosti s oštrim vrhom znakove u mekane glinene pločice koje su zatim sušili i pekli.³ Poslije su Grci i Rimljani pisali po drvenim pločicama presvučenima voskom s alatljikom nazvanom *stilus* (lat. *stilus* od grč. *stylos* – držak, pisaljka). Srednjovjekovni pisari, *scrittori* od alatljika za pisanje koristili su uglavnom guščja, gavranova ili labuda pera te zašiljene drvene pisaljke nazvane kalamus, izradene najčešće od trske (lat. *calamus* – trska, pisaljka).⁴

Proces čišćenja, sušenja i dodatnoga otvrdnjivanja pera bio je dugotrajan, dok su za svakodnevno pisanje često bila nedovoljno čvrsta i brzo su se trošila trošila.⁵ S vremenom se zbog čvrstoće ili kao spremnik za tintu u veće osnovno pero uglavilo još jedno manje – kao pisak kod frule. Od XII. stoljeća u pera se ugrađivala tanka metalna (najčešće

¹ Brčić, D. Povijest zapadnoga pisma s uvodom u kaligrafiju. Školska knjiga, Zagreb, 2002., str. 150.

² Brčić, D. Povijest zapadnoga pisma s uvodom u kaligrafiju. Školska knjiga, Zagreb, 2002., str. 14.

³ Kulundžić, Z. Put do knjige. Epoha, Zagreb, 1959., str. 179.

⁴ Brčić, D. Povijest zapadnoga pisma s uvodom u kaligrafiju. Školska knjiga, Zagreb, 2002., str. 284

⁵ Brčić, D. Povijest zapadnoga pisma s uvodom u kaligrafiju. Školska knjiga, Zagreb, 2002., str. 197.

kositrena) opruga koja je bila svinuta u obliku položenoga slova **s** kako bi se pohranilo više tinte, a naglo je otjecanje bilo znatno umanjeno.⁶

Do pojave čeličnoga pera kojemu izum pripisujemo Williamu Harrisonu iz Birminghama i datiramo u 1780. godinu, srednjovjekovni pisari koristili su se od XIII. stoljeća perima od bronce, srebra ili čak zlata, ali ona su bila rijetka i smatrala su se luksuzom.⁷

Nalivpero

Najraniji zapis o pialjki s unutarnjim spremnikom datira iz 10. stoljeća. Prema Qadi al-Nu'man al-Tamimiju u svojem djelu *Kitab al-Majalis wa 'l-musayarat*, fatimidski halifa Al-Mu'izz li-Din Allah u arapskome Egiptu posjedovao je jednu takvu pialjku. Međutim, nisu poznate pojedinosti konstrukcije ili mehanizma rada, kao što nije sačuvan ni jedan primjerak.⁸

Jasnije potvrde o postojanju nalivpera pronalazimo u europskim suvremenim referencama iz 17. stoljeća. Njemački matematičar D. Schwender u svojem djelu *Deliciae Physico-Mathematicae* iz 1636. godine opisao je *napravu za pisanje sastavljenu od triju guščjih pera uvučenih jednih u druge kojom se, kada se jednom napunila, moglo dulje vrijeme pisati*.⁹

Dvadeset godina poslije jedan francuski putopis, objavljen 1657./1658., spominje *srebrna pera koja sadrže u svojoj unutrašnjosti neku specijalnu tintu i kojima se zbog toga može ispisati čitava strana, a da se pero ne zamače*.¹⁰

Razne pokušaje pisanja perom bez stalnoga umakanja u tintu nalazimo u knjizi matematičara Bionca iz 1725., gdje govori o *peru koje bi vječno pisalo*, zatim u memoarima ruske carice Katarine II. iz 1748., putopisu njemačkoga književnika i knjižara Christopha Friedricha Nikolaja iz 1783. godine te u mnogim drugima.¹¹

Na zanimljive spomene nalivpera naišla je poznata povjesničarka iz Marylanda Hester Dorsey Richardson (1862. – 1933.). Dokumentirala je referencu na *trima srebrnim nalivperima, vrijednima 15 šilinga* u Engleskoj za vrijeme vladavine Karla II. (1649. – 1685.), dok je u knjizi troškova Roberta Morrisa mlađega pronašla bilješku Roberta Morrisa starijega iz 1734. godine za *jedno nalivpero* koji je u to vrijeme bio u Philadelphiji. Naime, početkom 18. stoljeća ovakve su pialjke već bile poznate kao *nalivpera*.¹²

⁶ Brčić, D. Povijest zapadnoga pisma s uvodom u kaligrafiju. Školska knjiga, Zagreb, 2002., str. 198.

⁷ Brčić, D. Povijest zapadnoga pisma s uvodom u kaligrafiju. Školska knjiga, Zagreb, 2002., str. 284.

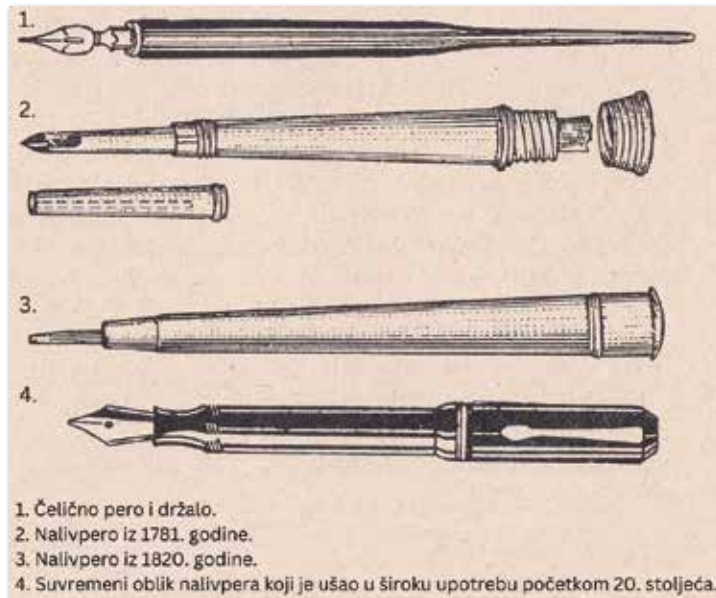
⁸ Nalivpero. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Fountain_pen. (6. 2. 2024.)

⁹ Kulundžić, Z. Put do knjige. Epoha, Zagreb, 1959., str. 191.

¹⁰ Kulundžić, Z. Put do knjige. Epoha, Zagreb, 1959., str. 191.

¹¹ Brčić, D. Povijest zapadnoga pisma s uvodom u kaligrafiju. Školska knjiga, Zagreb, 2002., str. 285.

¹² Nalivpero. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Fountain_pen. (6. 2. 2024.)

Razvoj nalivpera.

Izvor: Kulundžić, Z. Put do knjige. Epoha, Zagreb, 1959.

Njemački mehaničar Scheller pokušao je 1781. godine namjestiti gušćje pero na metalnu cjevčicu napunjenu tintom. Tridesetak godina poslije nailazimo na prvi registrirani patent takvoga pera u Engleskoj, gdje je 1809. F. B. Fölsch dobio pravo patenta za *pero sastavljeno od jednoga rezervoara, jedne cjevčice i jedne kapsule s čeličnim perom, što omogućuje lakše pisanje*.¹³

Nakon prvoga engleskog patenta za nalivpero uslijedili su mnogi drugi i čitav niz daljnjih usavršavanja u Francuskoj, Engleskoj, Njemačkoj i Americi. Englez James Perry usavršio je 1830. godine nalivpero, dodavši mu danas nezaobilaznu rupicu i okomiti prorez.

Zbog nerazumijevanja uloge tlaka zraka i podatka kako je većina tinti bila vrlo korozivna i puna sedimentnih inkluzija, prva nalivpera suočavala su se s nekoliko tehničkih problema – od sporoga i neurednoga procesa punjenja nalivpera pomoću kapaljke – do problema curenja i regulacije tinte tijekom pisanja. Napredak u razvoju nalivpera

¹³ Kulundžić, Z. Put do knjige. Epoha, Zagreb, 1959., str. 191.

ubrzao je patent američkoga izumitelja Lewisa Wattermanna 1884. godine. Njegov *aparatus za snabdijevanje pera tintom* bio je sličan suvremenu nalivperu, no prvo pravo nalivpero napravljeno je tek 1900. godine u jednoj američkoj tvornici.¹⁴

Krajem 19. i početkom 20. stoljeća nalivpera su doživjela procvat. Na novome i rastućem tržištu istaknuli su se brojni proizvođači pisaćega pribora kao što su Waterman, Sheaffer, Parker, Montblanc, Aurora, Montegrappa, Soennecken, Penkala–Edmund Moster & Co. iz Zagreba i tvrtka Pelikan iz Hannovera u Njemačkoj, koja je svoje prvo nalivpero proizvela kombinirajući patente Slavoljuba Penkale i Mađara Teodora Kovača.

Literatura

Brčić, D. (2022). Povijest zapadnoga pisma s uvodom u kaligrafiju. Zagreb : Školska knjiga.

Kulundžić, Z. (1959). Put do knjige. Zagreb : Epoha.

Nikolić, G. (2021). Eduard Slavoljub Penkala. Vinkovci : Privlačica.

Van Doren, C. (2005). Povijest znanja : prošlost, sadašnjost i budućnost. Zagreb : Mozaik knjiga.

History of Fountain Pens: A Timeline. Dostupno na: <https://thecloakedfox.com/blogs/blog/history-of-fountain-pen-a-timeline>. (15. 3. 2024.)

Di Nardo, S.: When was the Fountain Pen Invented: A Brief History. Dostupno na: <https://www.dayspringpens.com/blogs/the-jotted-line/when-was-the-fountain-pen-invented-a-brief-history-1>. (25. 1. 2024.)

Drevno nalivpero. Povijest pisaćeg pera. Evolucija od kamena do moderne kemijske olovke. Instrumenti za pisanje iz različitih stoljeća. Dostupno na: <https://vitrina96.ru/hr/door/drevnyaya-avtoruchka-istoriya-ruchki-dlya-pisma-evolyuciya-ot-kamnya-do>. (26. 2. 2024.)

Fountain pen. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Fountain_pen. (28. 3. 2024.)

¹⁴ Kulundžić, Z. Put do knjige. Epoha, Zagreb, 1959., str. 192.

EDUARD SLAVOLJUB PENKALA

Eduard Slavoljub Penkala (1871. – 1922.), rođeni je Slovak koji je život proveo u Zagrebu. Ostao je zapamćen po automatskoj mehaničkoj olovci — penkali i nalivperu, kojima je modernizirao tadašnji način pisanja.

Došavši 1900. godine u Zagreb iz Košica, nakon što je diplomirao kemiju na Kraljevskoj tehničkoj visokoj školi u Dresdenu 1898. godine, zaposlio se kao kraljevski kontrolor mjera.

Vrlo kreativan i produktivan Penkala je tijekom godina prijavio više od osamdeset raznih izuma iz područja mehanike, kemije, fizike i zrakoplovstva, kojima je htio dati masovnu, uporabnu vrijednost: od sredstava protiv parazita do anodnih baterija, od mikrofona za fonograf do radioaktivnoga lijeka za reumatizam te brojača potrošnje tekućina i plina.¹⁵ Osim toga, anticipirao je neke izvedbe mnogo godina prije nego što su se pojavili, i to *hovercraft* i helikopter, a 1910. godine konstruirao je prvi hrvatski zrakoplov s jednostavnim upravljačkim mehanizmom.

Portret Eduarda Slavoljuba Penkale.
Izvor: Tischler, M. Penkala pisaci pribor.
M. Tischler, Zagreb, 2001.

¹⁵ Tischler, M. Penkala pisaci pribor. M. Tischler, Zagreb, 2001., str. 9.

Izumom automatske mehaničke olovke 1906. godine započela je karijera Penkale kao izumitelja, a nešto poslije prijavio je i patent za nalivpero s čvrstom tintom. Mehanička olovka postala je tražena u Europi na temelju samo deset uzoraka, a Penkali je stiglo čak sto tisuća narudžbi za njihovu izradbu. S braćom Moster, trgovcima prema profesiji, započeo je poslovnu suradnju i utemeljio 1906. godine tvrtku Edmund Moster & Co. u Zagrebu te otvorio tvornicu olovaka. Iako službeni naziv tvrtke nije nosio njegovo ime, postala je poznata upravo prema njezinu genijalnom konstruktoru Penkali. Osim automatske olovke, izrađivali su i ostali pisaći pribor, štitnike i produživače za olovke, sušila i nalivpera. Od 1912. do 1926. godine bila je to jedna od najvećih tvornica pisaćega pribora na svijetu, čiji se asortiman plasirao ne samo u europske nego i u zemlje Azije i Amerike.¹⁶

Zagreb : Trg Franje Josipa. – Zagreb : Naklada A. Brusine, [1902.]. – 1 razglednica : tisak ; 8,9 x 14 cm.
Razglednica je izrađena prema fotografiji Rudolfa Mosingera.
Grafička zbirka, NSK Zagreb, RZG-TOM-20.

Prvu malu radionicu Penkala je imao u svojoj kući na Trgu kralja Tomislava u Zagrebu (tada Trg cara Franje Josipa br. 15),¹⁷ koja se nakon utemeljivanja tvrtke Edmund Moster & Co. preselila u Prašku ulicu (tada Ulicu Marije Valerije 8).¹⁸

¹⁶ Brčić, D. Povijest zapadnoga pisma s uvodom u kaligrafiju. Školska knjiga, Zagreb, 2002., str. 287.

¹⁷ Tischler, M. Penkala pisaći pribor. M. Tischler, Zagreb, 2001., str. 12.

¹⁸ Tischler, M. Penkala pisaći pribor. M. Tischler, Zagreb, 2001., str. 13.

Zaštitni znak tvrtke postala je karikatura Penkale kao simpatičnoga *Uška* sa šiljastim nosom, golemim uhom i velikom automatskom olovkom. Neodoljiva maskota s plakata pozivala je na kupnju olovke *Penkala*, koja je postala prava uspješnica na europskome i svjetskome tržištu.

Postignutim velikim uspjehom u prodaji nekoć mala tvrtka prerasla je u veliko dioničko društvo Edmund Moster i Drug dioničko društvo koje je imalo vlasništvo nad svim dotadašnjim Penkalinim patentima. Kako bi se zadovoljile potrebe rastućega tržišta, izgradila se još jedna tvornica u Zagrebu u Branimirovoj ulici (tada Baroševoj ulici) i otvorila podružnica u Berlinu.

U naponu stvaralačke snage i najzreljim godinama života ovaj svestrani inženjer nevjerojatne energije i entuzijazma preminuo je od upale pluća 5. veljače 1922. godine, ostavivši iza sebe četvero djece, od kojih je najmlađemu Krunoslavu bilo samo osam godina.

Penkaline patente, koji su prema ugovoru bili vlasništvo tvornice, preuzela su braća Moster, koja su berlinskoj podružnici nastavili proizvoditi nalivpera s utisnutim logotipom Moster–Penkala, dok su hrvatska nalivpera zadržala samo ime svojega tvorca. Na tržištu su se našli do tada neostvareni i modernizirani patenti inženjera Penkale u obliku novih modela poput nalivpera Transparento.

Eduard Slavoljub Penkala bio je ugledan i cijenjeni građanin u Zagrebu, kretao se u društvu hrvatske intelektualne i političke elite, a prijatelji su mu bili gradonačelnik Vjekoslav Heinzl, kipar Robert Frangeš-Mihanović te književnik i povjesničar umjetnosti dr. Iso Kršnjavi. Još 1904. godine zabilježeno je da se u prisezi za *kraljevskoga tehničkog kontrolora* potpisao kao Slavoljub, a ne Eduard, što je jedan od dokaza njegovoj brznoj prilagodbi života i dobroj asimilaciji u zagrebačkoj sredini.¹⁹ U dvadesetak plodnih godina stvaralaštva zadužio je svoj prigrljeni (novi) narod brojnim, sjajnim i korisnim izumima koji su ne samo bili korisni i kvalitetni već su i činili život tada lakšim i jednostavnijim.

Literatura

Brčić, D. (2022). Povijest zapadnoga pisma s uvodom u kaligrafiju. Zagreb : Školska knjiga.

Nikolić, G. (2021). Eduard Slavoljub Penkala. Vinkovci : Privlačica.

Puhlovski, B. (1992). Penkala leti : život i rad izumitelja. Zagreb : Globus.

Tischler, M. (2001). Penkala pisalać pripor. Zagreb : M. Tischler.

¹⁹ Do 1904. godine već mu je prvih dvoje od četvero djece rođeno u Zagrebu. Usp. Puhlovski, B. *Ibid*, str. 140.

NALIVPERA PENKALA

Nakon automatske olovke najznačajniji proizvod tvornice pisaćega pribora Penkala–Edmund Moster & Co. bila su nalivpera koja su se razlikovala prema sustavu punjenja tintom. Od 1907. do 1937. godine proizvodilo se nekoliko osnovnih tipova:

- sigurna nalivpera
- nalivpera s punjačem na polugu
- nalivpera s punjačem na pritisak
- nalivpera s punjačem na pritisak s kapom
- nalivpera sa sustavom punjenja pipetom
- nalivpera s punjačem na klipnu mehaniku.

Sigurno nalivpero iz serije Yougo Fountain Pen.
Iz radionice za popravak nalivpera i pisaćega pribora Peroklinika u Zagrebu.

Prvi tip nalivpera sa sustavom punjača bilo je sigurno nalivpero koje se najdulje zadržalo u proizvodnome programu tvornice, i to od 1907. do sredine tridesetih godina. Sigurna nalivpera izrađivala su se u cijelosti od ebonita (tvrde gume) u standardnoj crnoj boji koja je poslovnim ljudima i profesorima bila znak ozbiljnosti i otmjnosti. U ograničenim količinama izrađivala su se srebrna i zlatna nalivpera. Kapa i središnji dio nalivpera bili su urešeni tada vrlo modernim i otmjnim valovitim ugraviranim uzorkom, dok se zaštitni znak tvornice nalazio na sredini tijela nalivpera. Broj modela na donjem dijelu mehanike punjača, osim tvorničkoga broja, sadržavao je i oznaku finoće pera na engleskome jeziku. Početkom 20. stoljeća nalivpero je bilo ukras i znak prestiža te luksuzni proizvod kojega nije mogao svatko priuštiti. Tako razlikujemo malena damska nalivpera koja su se nosila u torbicama ili ona s alikom na kapi nalivpera koja su se poput nakita nosila na lančiću oko vrata. Muška nalivpera bila su veća od damskih, deblja i praktičnija, u koja je moglo stati više tinte i nisu se trebala često puniti.²⁰

Sigurno nalivpero punilo se tintom u okomitome položaju, dok je pero bilo uvučeno u tijelo pomoću male kapaljke – pipete. Okretanjem mehanike punjača pero se izvlačilo iz spremnika i nalivpero bi bilo spremno za pisanje.

Sigurno nalivpero s originalnom kutijom iz serije Ergos.
Iz radionice za popravak nalivpera i pisačega pribora Peroklinika u Zagrebu.

²⁰ Tischler, M. Penkala pisaći pribor. M. Tischler, Zagreb, 2001., str. 55.

Drugi tip nalivpera proizvodnoga programa tvornice Penkala–Edmund Moster & Co. bila su nalivpera s punjačem na polugu, čiji je sustav patentirao Walter A. Sheaffer 1908., a u Penkali se počeo koristiti od 1914. godine. Izrađivala su se također od tvrde gume i imala isti dekorativni uzorak i logotip tvornice kao i sigurna nalivpera. Razlikovala su se jedino prema sustavu punjenja. Novo nalivpero imalo je malu polugu na tijelu koja je podizanjem prema gore pritiskivala oprugu i gumicu unutar tijela nalivpera te istiskivala zrak. Uranjanjem pera u bočicu tinte, opruga bi se automatski ispravila, a poluga se vratila na svoje mjesto, dok bi tinta ušla u gumicu koja je imala funkciju spremnika.²¹ Penkala tvornica koristila je sustav punjača na trima modelima. Prvi model koji je imao sličan dizajn kao i sigurno nalivpero bio je Yougo Fountain Pen 493 od višebojnoga celuloida s ugrađenom klipsom iz 1918. godine i Penkala–Pen, takozvano pučko nalivpero s čeličnim perom i kaučuk držalom koje je bilo namijenjeno manje imućnomu sloju, srednjemu staležu, činovnicima i učenicima.

Nova tehnički usavršena nalivpera s punjačem na pritisak prema patentu tvrtke Parker iz 1916. tvornica Penkala ponudila je na tržište otprilike 1920. godine. Jednostavnim načinom punjenja pomoću pritiska gumba privukla su znatan broj kupaca i osvojila europsko tržište. Ova popularna nalivpera krasio je i jedan suvremeni dizajn – klipsa na kapi pomoću koje se nalivpero moglo zataknuti na džep

Do vraga tintarnica!
Za jeftin novac dobije se izvršno **novo**
Naliv-pero

"Penkulu"-Pen

S lako izmjenljivim perom od oceli. Puni se tankom tintom jednom na tjedan i piše trajno, čisto i pouzdano poput zlatnog naliv-pera. Rezervna pera za svaku ruku. Patenti u svim državama svijeta.

sa napunjačom i 2 pera **D. 17.50** sistem automat. punjenja sa 2 pera **D.35**
Izradba od drveta Izradba od kaučuka

Služite se **PENKALA** olovkom! To je prvi vazda za pisanje spremni krajon.

Piše tanko grafitom i u bojama. Dobivaju se u svim papirnicama!

Reklama za Penkala–Pen objavljena u mjesječniku *Mladost* 1923. godine.

²¹ Tischler, M. Penkala pisači pribor. M. Tischler, Zagreb, 2001., str. 69.

sakoa. Materijal od kojega su se izradivala nalivpera s punjačem na pritisak bio je tradicionalan – crna guma i celuloid u nekoliko boja. Ovaj popularni model, ujedno i među najljepšim nalivperima tvornice Penkala, bio je u produkciji sve do njezina zatvaranja 1937. godine.²²

Sredinom dvadesetih godina prošloga stoljeća u berlinskoj podružnici tvornice Penkala pojavio se zanimljiv i originalan model nalivpera Quick Moster–Penkala, čiji je vrat bio izrađen od prozirnoga celuloida. Taj novi detalj u dizajnu dotadašnjih nalivpera ostavljao je upadljiv dojam prolaska tinte između prstiju tijekom pisanja. Nalivpero s punjačem na pritisak s kapom imao je zapravo pojednostavljenu inačicu nalivpera s punjačem na pritisak i moderniziranim sustavom punjača. Jednostavnim pritiskom odvrnute kapice na kraju nalivpera tinta bi brzo ušla u spremnik pa je zbog toga i dobilo ime Quick (brz).²³ Model Quick Moster–Penkala izrađivao se u berlinskoj tvornici sve do 1933. godine. Osim osnovnoga modela od crne tvrde gume, dostupni su bili i višebojni modeli od celuloida s crno-zelenim prugastim uzorkom ili u crveno-crno-sivoj mramornoj kombinaciji.

Tintarnica, drveno držalo i nalivpero Penkala.
Iz radionice za popravak nalivpera i pisačega pribora Peroklinika u Zagrebu.

²² Tischler, M. Penkala pisaći pribor. M. Tischler, Zagreb, 2001., str. 75.

²³ Tischler, M. Penkala pisaći pribor. M. Tischler, Zagreb, 2001., str. 79.

U razdoblju najveće recesije od 1925. do 1930. godine cvala je proizvodnja pisaćega pribora, a tržište su preplavili različiti modeli europskih i svjetskih tvornica, među kojima je bio i Transparento Penkala s tijelom od prozirnoga celuloida, dok su ostali dijelovi nalivpera bili izrađeni od crne tvrde gume. Novo nalivpero tvornice Penkala imalo je pojednostavljen i novi sustav punjenja pipetom. Ispod nadkape na tijelu nalivpera nalazila se pričvršćena gumena pipeta kojom se na lagani pritisak uvlačila tinta u spremnik. Gotovo identičan model proizvodila je i berlinska podružnica pod nazivom Transparento Moster–Penkala do 1933., dok je u Zagrebu ostao u proizvodnji sve do prestanka rada Penkale tvornice 1937. godine.²⁴

Posljednji model berlinske podružnice tvornice Penkala Works Ltd. bilo je nalivpero s punjačem na klipnu mehaniku s revolucionarnim sustavom punjenja za koji se pretpostavlja da je nastao u radionici inženjera Slavoljuba Penkale, a 1927. godine prodan tvrtki Günther Wagner iz Hannovera. Njemačka tvornica proizvela je 1929. godine novi model nalivpera koji će postati najpopularniji proizvod u svijetu poznat pod nazivom *Pelikan*. Od tvornice Penkala, nažalost, nije ostao sačuvan ni jedan primjerak. Jedini dokaz da su se nalivpera s punjačem na klipnu mehaniku proizvodila jest njihov katalog s izborom artikala iz 1930. godine, gdje su prikazana dva tipa toga modela koja su se razlikovala prema veličini i bila označena brojevima. Praktičan i jednostavan sustav punjača koristi se i danas u proizvodnji nalivpera, samo za razliku od nekadašnjih plutenih čepova koji su bili montirani na klipnu, suvremeni su izrađeni od plastike.²⁵

Literatura

Nikolić, G. (2021). Eduard Slavoljub Penkala. Vinkovci : Privlačica.

Puhlovski, B. (1992). Penkala leti : život i rad izumitelja. Zagreb : Globus.

Tischler. M. (2001). Penkala pisaći pribor. Zagreb : M. Tischler.

²⁴ Tischler, M. Penkala pisaći pribor. M. Tischler, Zagreb, 2001., str. 81.

²⁵ Tischler, M. Penkala pisaći pribor. M. Tischler, Zagreb, 2001., str. 85.

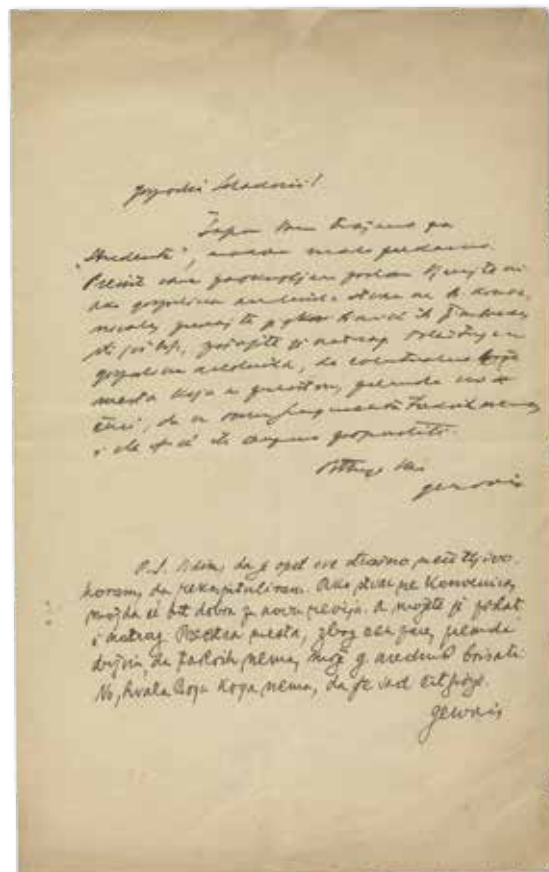
RUKOPISI PISANI TEHNIKOM NALIVPERA

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu čuva dragocjene rukopise pisane nalivperom, koji su više od običnih dokumenata – oni su živi svjedoci hrvatske povijesti i kulture. Nalivpero, kao pisaći instrument, predstavlja fascinantnu fuziju funkcionalnosti i luksuza. S tehničke strane, nalivpero je razvijeno kao rješenje za dugotrajnije i praktičnije pisanje, eliminirajući potrebu za stalnim umakanjem pisala u tintu. Zahvaljujući rezervoaru za tintu, nalivpero omogućuje neprekidno pisanje i ujednačen protok tinte, što je znatno olakšalo proces pisanja i poboljšalo čitljivost rukopisa. S vremenom je nalivpero preraslo svoju primarnu utilitarnu ulogu i postalo simbol prestiža i luksuza. Kvalitetna izradba, korištenje plemenitim materijalima, kao što su zlato, srebro i ebanovina, kao i pomna estetika dizajna pretvorili su nalivpero u statusni simbol. Najpoznatiji proizvođači nalivpera poput Montblanca i Parkera postavili su visoke standarde kvalitete i elegancije, čineći nalivpero poželjnim predmetom među kolekcionarima i ljubiteljima pisane riječi. Nalivpero ostaje ne samo praktičan alat za pisanje već i predmet koji nosi kulturnu i estetsku vrijednost, spajajući svakodnevnu funkcionalnost s luksuznim stilom.

Dnevnik Miroslava Krleža [1942–1943].
Zbirka rukopisa i starih knjiga, NSK Zagreb, R 7970 A (5.)

Tehnika pisanja teksta neizbježno utječe na sadržaj, a rukopis nalivperom jednim dijelom prenosi autentičnost i osobnost pisca. Istraživanja su pokazala da postoji razlika u kognitivnim procesima s obzirom na uporabljenu tehniku pisanja, rukom ili strojem.²⁶ Svaki potez pera, varijacija u pritisku i promjena u toku tinte dodaju sloj emocionalne i intelektualne dubine tekstu. Vizualni aspekt rukopisa sa svojim individualnim obilježjima može reflektirati piščevo raspoloženje, brzinu razmišljanja i intenzitet emocija.²⁷ Za razliku od pisaće mašine, čija su slova uvijek ista i standardna, rukopis omogućuje prirodni protok misli, gdje se izgled slova razlikuje ovisno o tempu pisanja i piščevu trenutačnom stanju. Ovaj dinamični proces pisanja nalivperom omogućuje dublju povezanost s tekstem, pružajući čitatelju intimniji uvid u piščeve misli i osjećaje. Autentičnost rukopisa često nosi tragove spontanosti i kreativnosti koji su teško uhvatljivi u uniformnim slovima pisaće mašine ili tiskarskoga stroja.²⁸

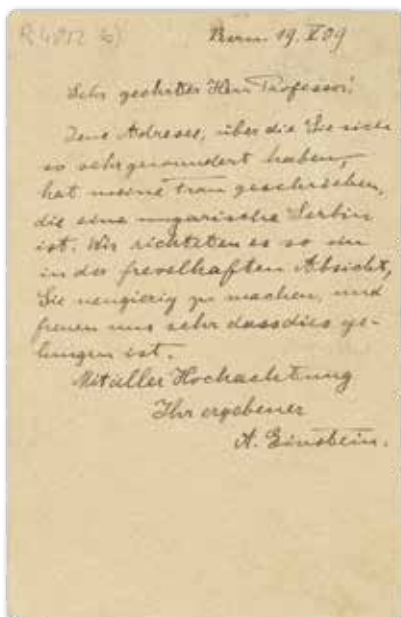

Iz književne ostavštine. / Drago Gervais. – 1935. – Papir. – 34 x 22 i 34 x 21 cm. – [13] listova. – Latinska kurziva, autograf i strojopis. – Slobodni listovi i dvolist u papirnom omotu. – I. *Proces na sv. Duhu*. / Fragment iz romana. / II. *Nonice*. [Pjesma].
Zbirka rukopisa i starih knjiga, NSK Zagreb, R 7736.

- ²⁶ U članku *Handwriting versus Typewriting: Effekt on word recall* (Mangen et al.) tvrdi se da pisanje rukom uključuje grafomotoričke procese koji olakšavaju bogatije kodiranje riječi u dugoročno pamćenje, što rezultira boljim prisjećanjem. (Mangen et al., 2015., str. 240)
- ²⁷ U članku *Which modality results in superior recall for students: Handwriting, typing, or drawing?* (Lindsay Richardson & Guy Lacroix) čitamo o razlici percepcije slova i riječi prilikom tipkanja i pisanja rukom: „Tijekom pisanja rukom vizualna pozornost obično se usmjerava blizu vrha olovke gdje se tekst pojavljuje, što osigurava spatiotemporalnu neprekidnost senzorskih i motoričkih akcija i audiovizualnoga izlaza. Ovaj jedinstveni spoj taktilnih i vizualnih informacija može pridonijeti bogatijoj kognitivnoj obradi te poboljšanju pamćenja i prisjećanja.“ (Mangen et al., 2015., str. 240–241)
- ²⁸ Rukopis zbog svojih jedinstvenih senzomotornih obilježja može dovesti do čvršće mentalne reprezentacije teksta. (Richardson & Lacroix, 2024., str. 522).

Zbirka rukopisa i starih knjiga Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu posjeduje brojne rukopise pisane naličnom stranom koji ističu različite stilove pisanja svojih autora, čuvajući njihovu osobnost i tehnička obilježja. Svaki je rukopis jedinstven ne samo prema svojem sadržaju nego i prema načinu na koji je napisan.

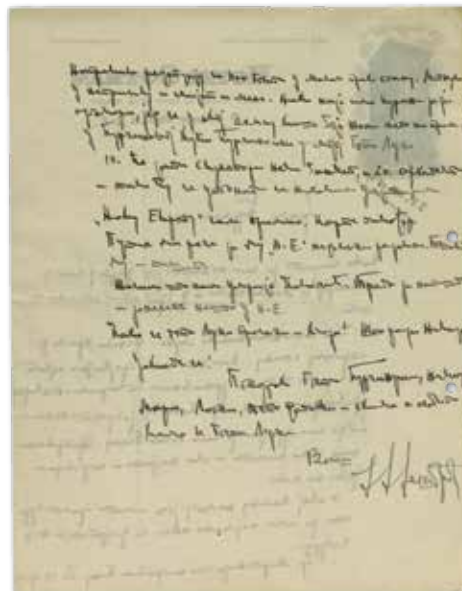
Hrvatski književnik Miroslav Krleža pisao je zaobljena i sitnija slova u crnoj i plavoj tinti nepreglednim i gusto pisanim tekstom, što je vidljivo u bilježnicama njegovih dnevnika. Enciklopedija *Krležijana* ima i posebnu natuknicu koja opisuje njegov rukopis: „Karakterizira ga izrazita osebnost, a osnovna mu je odlika sitno, brzo pisano i nečitljivo pismo; takva kvalitativna determinanta rukopisa u pravilu indicira jaku koncentraciju, samozadovoljstvo i preciznost u izražavanju te afinitet prema ljepoti prirode i umjetnosti. Brzo pisanje, uz ostala relevantna obilježja rukopisa, upućuje na bujnu maštu, jake nagone, živahan elan, inicijativnost, unutrašnji nemir, nestrpljivost i nestalnost, a također upućuje i na sangviničnost skriptora. Raspored teksta, koji je također vrlo svojstven za Krležin rukopis, pokazuje visoko razvijen smisao za sistematičnost i naglašen estetski osjećaj.“²⁹

Pismo Vladimiru Varičaku / Albert Einstein. – Bern. – 19. 5. 1909. – Papir. – 25 x 21 cm. – latinska kurziva, autograf.
Zbirka rukopisa i starih knjiga, NSK Zagreb, R 4812b.

²⁹ RUKOPIS MIROSLAVA KRLEŽE – Krležijana, pristupljeno 20. svibnja 2024., <https://krlezijana.lzmk.hr/clanak/rukopis-miroslava-krleze>.

Glasoviti fizičar Albert Einstein imao je sitna, ujednačena, precizna i čitljiva slova koja podsjećaju na školski krasopis, pisana crnom tintom uz male matematičke crteže, što bi moglo reflektirati njegovu metodičnost i točnost.³⁰ Antun Gustav Matoš pisao je rukopisom s malo nakošenim slovima ulijevo, s povremenim precrtanim riječima, što daje dojam spontane i neposredne misli. Poznata hrvatska liječnica i znanstvenica dr. Zora Voneš imala je uglađen i precizan rukopis s crvenom tintom za podnaslove i plavom za tekst, često uključujući formule i sheme, čime je njezin rad bio iznimno organiziran i vizualno strukturiran. Pulski odvjetnik Ivo Marotti zgusnutim je slovima nastalima crnom tintom, često s nalijepljenim papirima i nadnevcima na lijevoj margini, bilježio svoja svakodnevna opažanja. Njegovi dnevnici pisani tijekom Drugoga svjetskog rata u ratnoj Puli odlikuju se iznimnom opsežnošću i kronološkom preciznošću, pružajući dragocjen uvid u svakodnevni život i događanja toga turbulentnog razdoblja. Antun Branko Šimić ostavio nam je dramski tekst napisan crnom tintom s oštrim linijama, gotovo kaligrafskim rukopisom odrješita tamnog kurziva.

Pismo Milanu Čurčinu / Ivan Meštrović. – New York. – 22. 12. 1924. – Papir. – 25 x 21 cm. – ćirilčna kurziva, autograf.
Zbirka rukopisa i starih knjiga, NSK Zagreb, R 7450b.

³⁰ Einsteinov rukopis poznat je prema svojoj estetici, glatkoj liniji i lakoći čitanja. Njegov rukopis ističe njegovu veselu osobnost, ali i preciznost s točkama iznad i točno iznad slova. (Albert Einstein's Handwriting & Autograph)

Ivan Meštrović pisao je pisma Milanu Ćurčinu na latinici i ćirilici s raskošnim i sigurnim potezom te sitnim slovima s dugačkim linijama, koristeći plavu i crnu tintu, što naslućuje jednu umjetničku sigurnost i vještinu. Tin Ujević koristio je ujednačena slova srednje veličine, pisana crnom tintom, blago nakošena udesno, što bi moglo odražavati jednu svojevrsnu eleganciju u pisanju. Ovi različiti stilovi pisanja ne samo da čuvaju autentičnost svakoga autora već i pružaju dublji uvid u njihovu osobnost i radne navike.

Rukopisi pisani tehnikom nalivpera pohranjeni u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu predstavljaju nezamjenjivo kulturno i povijesno blago. Svaki od ovih rukopisa nosi jedinstveni pečat svojih autora, odražavajući njihovu osobnost, stil i kontekst vremena u kojem su nastali. Različiti rukopisi, bilo da je riječ o dnevnicima Miroslava Krleže, pismima Alberta Einsteina ili pjesmama Antuna Gustava Matoša, svjedoče o bogatstvu hrvatske pisane baštine i zanimljivoj ulozi nalivpera u oblikovanju te baštine. Očuvanje ovih rukopisa nije samo tehnički zadatak, već i kulturno poslanje koje osigurava da budući naraštaji mogu pristupiti autentičnim svjedočanstvima prošlosti. Zahvaljujući radu stručnjaka u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, ovi dragocjeni dokumenti ostaju dostupni i zaštićeni, čime se trajno čuva povezanost s našom kulturnom prošlošću i identitetom.

Literatura

Mangen, Anne, Liss G. Anda, Gunn H. Oxborough, i Kolbjørn Brønning. Handwriting versus Keyboard Writing: Effect on Word Recall. *Journal of Writing Research* 7, izd. 2 (15. listopada 2015.): 227–47. <https://doi.org/10.17239/jowr-2015.07.02.1>.

Paul Fraser Collectibles. Albert Einstein's Handwriting & Autograph: Under the Magnifying Glass. Pristupljeno 17. svibnja 2024. <https://www.paulfrasercollectibles.com/blogs/most-recent/albert-einstein-s-handwriting-and-autograph-under-the-magnifying-glass>.

Richardson, Lindsay, i Guy Lacroix. Which Modality Results in Superior Recall for Students: Handwriting, Typing, or Drawing? *Journal of Writing Research* 15, izd. 3 (2024.): 519–40. <https://doi.org/10.17239/jowr-2024.15.03.04>.

RUKOPIS MIROSLAVA KRLEŽE – Krležijana. Pristupljeno 20. svibnja 2024. <https://krlezijana.lzmk.hr/clanak/rukopis-miroslava-krleze>.

A. G. Matoš: Napast

Ne mašim isto sam te dugo snuho
Niti samini nisto kao rube
Ne kašam isto sam te gušila gubio
Kad und to reče, huda, dub,

Ne plava isto sam te kad izgubio
Odmahis kad te pobježi put:
Jelin isto nisam te, čeno, ubio
Ja nist bog tibi nist je gub.

Santisti: Kad si up nave ljela,
Staha s nepojutivog ti si ljela,
Jer celudno, prazan moj je glas

Ho potjedni dilet ^{traj} kad čas!
Ja sam te miris, lažo, milovao,
Kad sam ni gleda, no vrag se snilovao.

A. G. Matoš

Nokturno

Makina navi; u adu kavi; kasam
Lud li navi;
Ljubas avio - miris je i strasni
Stari tajni piri

Sitni avio i sjetra avio, jasan
Kao nreba av;
Tijke piri selajaju se na sam,
S nreba avio mir.

S milog tonja kat
Bragi prapan av;
Blaga sjetnost avio se isina;

Krug samos, muk,
Sve je tiri kull:
Željescina guta ve i dafina.

A. G. Matoš

[Šest pjesama] / A. G. Matoš. – 1914. – Papir. – Razl. vel. – 11 (2, 3, 3, 3) listova. – Lat. kurziva, autograf, anopistograf. – Slobodni listovi u papirnome omotu. – *Ispovijest; Nemoć* (samo početna strofa); *Krinolina; Napast; Nokturno; Prkos; Serenada*. Zbirka rukopisa i starih knjiga, NSK Zagreb, R 5517.

Liebe geliebten Herr Kollege!

Ihre beiden Prinzipale haben mir ein sehr gefreut, ebenfalls interessante Abhandlung über die Transformation. Was den starren rotierenden Körper anlangt, sehe ich die Sache etwas folgendermaßen:

Zunächst ist es nicht ausgeschlossen, dass die Abstraktion des starren Körpers, der beliebig bewegt ist, überhaupt nicht in die Relativitätstheorie passt. Nehmen Sie z. B. den Fall, dass ein starrer Stab, der zunächst ruheend in einem Raum schwebt, von einem Impuls H getroffen wird, der unendlich kurze Zeit dauert. Das Ende T₁ kann infolge dieses Impulses ^{zunächst} nach der Zeit $\frac{L}{c}$ irgend eine Längenausdehnung erfahren, weil sonst, "Wirklichkeitsqual" existieren, was ja selbsterklärend ist. Aber nach der Zeit $\frac{L}{c}$ dehnt sich der Stab aus, und dehnt sich aus, oder es bewegt sich infolge des Impulses erst eine gewisse Zeit nachher. Beides ist aber abenteuerlich (auch die erste Annahme, wenn man es genau versteht, faßt). Im vorliegenden Fall ist es verständlicher, auf den starren Körper überhaupt zu verzichten, zumal man zur Definition von Zeit und Raum nur des unendlich kleinen starren Körpers bedarf.

Es scheint, dass ich Ihnen von dem der Schlussfolgerung, die der Behandlung des rotierenden starren Körpers unter meiner Annahme entgegensteht, noch nicht Mitteilung mitgeteilt habe. Ist Ihnen ist wohl zu bedenken, dass man nicht geneigt ist, die Frage nach der Zeit Steuerung der Rotation zu behandeln, dies hängt noch von der Schwere der Sache als der Beharrungsstand. Was letzteres betrifft, so genügt es offenbar nicht, dass Materie und Drehmomenten sich in Lorentz'scher Weise deformieren. Dies muss jedenfalls für jedes materielle Element des rotierenden Körpers gelten. Die Befüllung dieser Voraussetzung macht es aber nicht möglich - dies scheint mir insbesondere durch Hergötz bewiesen zu sein.

Selbst habe ich die Sache durch folgende einfache Überlegung zur Realität gelegt. Denken Sie sich in einem ruhenden materiellen Kreis Rotation eingegeben.

Diese müssen, damit die Lorentz'sche Kontraktion bei rotierenden Kreis stattfinden kann in der von Ihnen angegebenen Weise gekrümmt sein, wenn der Kreis rotiert, und zum vom ruhenden Koordinatensystem K aus bestimmt.

Also, so:

Betrachten. In einer kleinen Partie des rotierenden
 Kreises, welche in der Figur an der Linie L eingeschlossen
 ist. l ist bildet, aus K aus betrachtet, die Normallinie
 mit der Tangentiallinie den Winkel δ . Man führe
 nun ein zweites Koordinatensystem K' , welches ebenfalls
 nicht rotiert, dessen Aufgangspunkt sich aber erst
 der Geschwindigkeit v (Einführungsgeschwindigkeit
 des betrachteten Teiles) bewegt. Von diesem aus
 beurteilt hat das betrachtete Element keine
 Translationsgeschwindigkeit sondern nur
 eine Rotationsgeschwindigkeit ^{und zwar}
 Beschleunigung. Es scheint mir wahrscheinlicher, dass
 mit Bezug auf das Koordinatensystem K der Winkel
 δ (δ') von 90° abweichen soll. Hingegen kann man
 mittelbar ansehen, dass weder eine Beschleunigung δ
 allein noch eine Rotation allein eine derartige
 Wirkung haben kann. Vielleicht gelingt es
 Ihnen, einen Ausdruck für δ aufzufinden, in welchem
 irgendwas das Produkt aus Beschleunigung \cdot Rotations-
 geschwindigkeit auftritt.

Man erschaut aber nicht selten abenteuerlich
 den Winkel δ als von 90° abweichend ^{anzunehmen} ~~anzunehmen~~ kann
 aber $\delta' = 90^\circ$ ist, dann ist auch $\delta = 90^\circ$. Dann
 gilt das was Ehrenfest meint, was man
 schon seit einigen Jahren geläufig ist.

Ihre Abhandlung im ~~Journal~~ Archive
 des Sciences hat für Sie kein Interesse.
 Sie ist kein Abdruck aus jener Abhand-
 lung in dem Buchbuch ... sondern eine
 Art unglücklicher Dazulegen, die erkennt-
 nistheoretischen Grundlagen der Relativi-
 tätstheorie, zu welcher ich mich durch ein
 unvorsichtiges Versprechen verpflichtet
 habe. Die Sache ist mir übrigens nicht
 ganz geratener.

Mit besten Grüßen

Ihr ergebener

H. Lorentz

Strecke meines Vran lässt besten grüßen

9. 10. 1942

Split, 8. 11.

Stolgi Curiji!

Nekojmo se mi zaradi, negotno
računati, prema onomu što sto bli-
zeli, da će te doći sa Iviom osam.
Zao mi je Nike i sestra gđa Dra,
koja se tako često muči sa hlastkišec.
Hvala bogu da je Nike preturio i da će
u skoro biti opet dobro.

Telefonično sam jutros u feusion
Šiler, te mi rekoste da te usjelapje
da tu vaše pismo primite, a ako to ga
primite da običavju odgovariti.

Bilo kako bilo stvar je kod njih ovako:
Kompletan je usion računaju 80 din.
po osobi, na 1000 taksona. Za 1000 40.

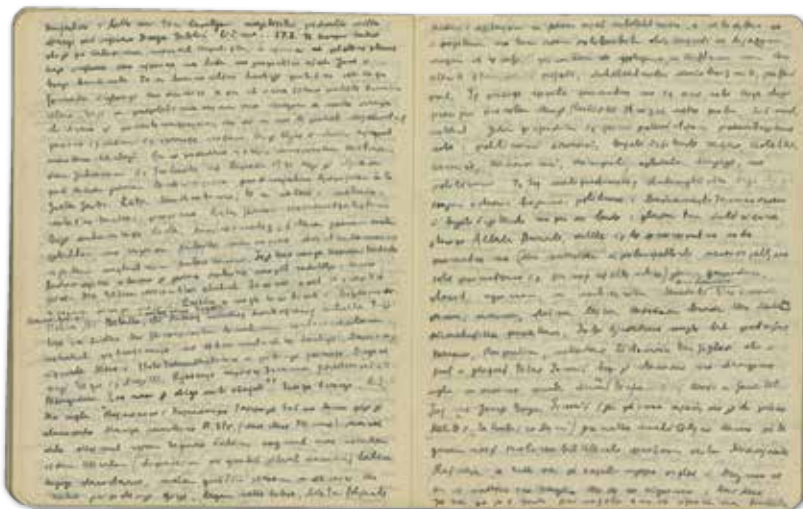
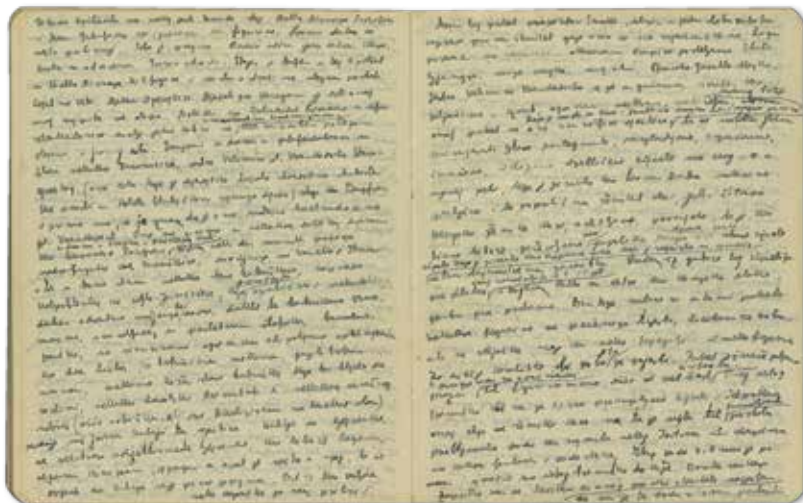
Ja sam rekao da hi vi učeli samo
soku sa dječijem kresatom i osučen
12. Dava i voće, a da hi računati i
većerati na polju. Rekao mi je da
hi vas sve to zajedno stajalo na dan
60. din. sa svim taksona. Solum
vam je recirovano, ali mihi da unese
što prije javi koga daju dolositi.
Olga hoda da gutupamo 16 ili 17. u
Lagreb, pa hi se prema tomu narediti
posluriti sa Iviom osam, da malo
kudemo zajedno. Pošto je kod mene
Baka, koja nema potelne soku, te
se je sada preselila u Šjore u Pšim
soku, mi smo smislili ovakvu da sa
sokom pismete soku i do ručak
(pao), u Šilcu, a da kod nas ručate
i večerate. Za hi ostao epao dan
sa dječjom ovulja, a unese i vi.

Os, na toga, mi mislim da bi još Dora i Miko,
i im bude naj putoviti, mogli dati Novu osu
i da bi mogli stanovali ovdje u ^{istoj} kući tako
dugo dok vas bude volja. Vi ćete sigurno
doći, pa mislite još Dora obišti posjeti kćeri
i što je to mis. U ostalom Olga će sigurno
principijelno, a vi ćete je sigurno posjeti kako rekla
ste ina i što nema. Možda nećete biti se
ko u Bračkovitku, ali po brak hoće samu
holpi i kiti ćete slako dnuji. Čuvam imnu
i netreba da govedete nego kuharam da
sokom i os. dječijku da djeću.
Dakle požurite sa Pome po za Torko jedov
ička, a da obuzo čuvam da dogovoriti i
užgoriti.

Maji su si dobro i govedenju vas
ste sadadmo vaš Meštar
Jasite krajnom kon debiti!

Pismo Milanu Čurčinu / Ivan Meštrović. – Split. – 9. 9. 1932. – Papir. – 25 x 21 cm. –
latinska kurziva, autograf.

Zbirka rukopisa i starih knjiga, NSK Zagreb, R 7450b.

Dnevnik / [Miroslav Krleža]. – [S. L., 1942–1943]. – [155], [155], [151], [61], [168] str. ; 19,8 x 16,1 cm; 24,1 x 19 cm. (Krležina djela i drugi tekstovi).
Zbirka rukopisa i starih knjiga, NSK Zagreb, R 7970 A (5).

1

Noni polski. Nel biennio 1943-1947 alla fine della guerra

1. 1943. Inizio della fase polacca. Iniziativa di un gruppo di polacchi per la creazione di un governo polacco in esilio. Il gruppo è formato da polacchi che si sono trovati in Italia, Francia, Gran Bretagna, Stati Uniti, ecc. Il gruppo si riunisce a Londra e si propone di creare un governo polacco in esilio che si occupi della Polonia dopo la guerra. Il gruppo si divide in due parti: una che si occupa della Polonia e una che si occupa della Polonia in esilio.

2. 1944. Inizio della fase italiana. Iniziativa di un gruppo di polacchi per la creazione di un governo polacco in esilio. Il gruppo è formato da polacchi che si sono trovati in Italia, Francia, Gran Bretagna, Stati Uniti, ecc. Il gruppo si riunisce a Londra e si propone di creare un governo polacco in esilio che si occupi della Polonia dopo la guerra. Il gruppo si divide in due parti: una che si occupa della Polonia e una che si occupa della Polonia in esilio.

3. 1945. Inizio della fase francese. Iniziativa di un gruppo di polacchi per la creazione di un governo polacco in esilio. Il gruppo è formato da polacchi che si sono trovati in Italia, Francia, Gran Bretagna, Stati Uniti, ecc. Il gruppo si riunisce a Londra e si propone di creare un governo polacco in esilio che si occupi della Polonia dopo la guerra. Il gruppo si divide in due parti: una che si occupa della Polonia e una che si occupa della Polonia in esilio.

4. 1946. Inizio della fase britannica. Iniziativa di un gruppo di polacchi per la creazione di un governo polacco in esilio. Il gruppo è formato da polacchi che si sono trovati in Italia, Francia, Gran Bretagna, Stati Uniti, ecc. Il gruppo si riunisce a Londra e si propone di creare un governo polacco in esilio che si occupi della Polonia dopo la guerra. Il gruppo si divide in due parti: una che si occupa della Polonia e una che si occupa della Polonia in esilio.

5. 1947. Inizio della fase americana. Iniziativa di un gruppo di polacchi per la creazione di un governo polacco in esilio. Il gruppo è formato da polacchi che si sono trovati in Italia, Francia, Gran Bretagna, Stati Uniti, ecc. Il gruppo si riunisce a Londra e si propone di creare un governo polacco in esilio che si occupi della Polonia dopo la guerra. Il gruppo si divide in due parti: una che si occupa della Polonia e una che si occupa della Polonia in esilio.

2

Noni polski. Nel biennio 1943-1947 alla fine della guerra

6. 1948. Inizio della fase sovietica. Iniziativa di un gruppo di polacchi per la creazione di un governo polacco in esilio. Il gruppo è formato da polacchi che si sono trovati in Italia, Francia, Gran Bretagna, Stati Uniti, ecc. Il gruppo si riunisce a Londra e si propone di creare un governo polacco in esilio che si occupi della Polonia dopo la guerra. Il gruppo si divide in due parti: una che si occupa della Polonia e una che si occupa della Polonia in esilio.

7. 1949. Inizio della fase cinese. Iniziativa di un gruppo di polacchi per la creazione di un governo polacco in esilio. Il gruppo è formato da polacchi che si sono trovati in Italia, Francia, Gran Bretagna, Stati Uniti, ecc. Il gruppo si riunisce a Londra e si propone di creare un governo polacco in esilio che si occupi della Polonia dopo la guerra. Il gruppo si divide in due parti: una che si occupa della Polonia e una che si occupa della Polonia in esilio.

8. 1950. Inizio della fase indiana. Iniziativa di un gruppo di polacchi per la creazione di un governo polacco in esilio. Il gruppo è formato da polacchi che si sono trovati in Italia, Francia, Gran Bretagna, Stati Uniti, ecc. Il gruppo si riunisce a Londra e si propone di creare un governo polacco in esilio che si occupi della Polonia dopo la guerra. Il gruppo si divide in due parti: una che si occupa della Polonia e una che si occupa della Polonia in esilio.

9. 1951. Inizio della fase giapponese. Iniziativa di un gruppo di polacchi per la creazione di un governo polacco in esilio. Il gruppo è formato da polacchi che si sono trovati in Italia, Francia, Gran Bretagna, Stati Uniti, ecc. Il gruppo si riunisce a Londra e si propone di creare un governo polacco in esilio che si occupi della Polonia dopo la guerra. Il gruppo si divide in due parti: una che si occupa della Polonia e una che si occupa della Polonia in esilio.

10. 1952. Inizio della fase australiana. Iniziativa di un gruppo di polacchi per la creazione di un governo polacco in esilio. Il gruppo è formato da polacchi che si sono trovati in Italia, Francia, Gran Bretagna, Stati Uniti, ecc. Il gruppo si riunisce a Londra e si propone di creare un governo polacco in esilio che si occupi della Polonia dopo la guerra. Il gruppo si divide in due parti: una che si occupa della Polonia e una che si occupa della Polonia in esilio.

11. 1953. Inizio della fase neozelandese. Iniziativa di un gruppo di polacchi per la creazione di un governo polacco in esilio. Il gruppo è formato da polacchi che si sono trovati in Italia, Francia, Gran Bretagna, Stati Uniti, ecc. Il gruppo si riunisce a Londra e si propone di creare un governo polacco in esilio che si occupi della Polonia dopo la guerra. Il gruppo si divide in due parti: una che si occupa della Polonia e una che si occupa della Polonia in esilio.

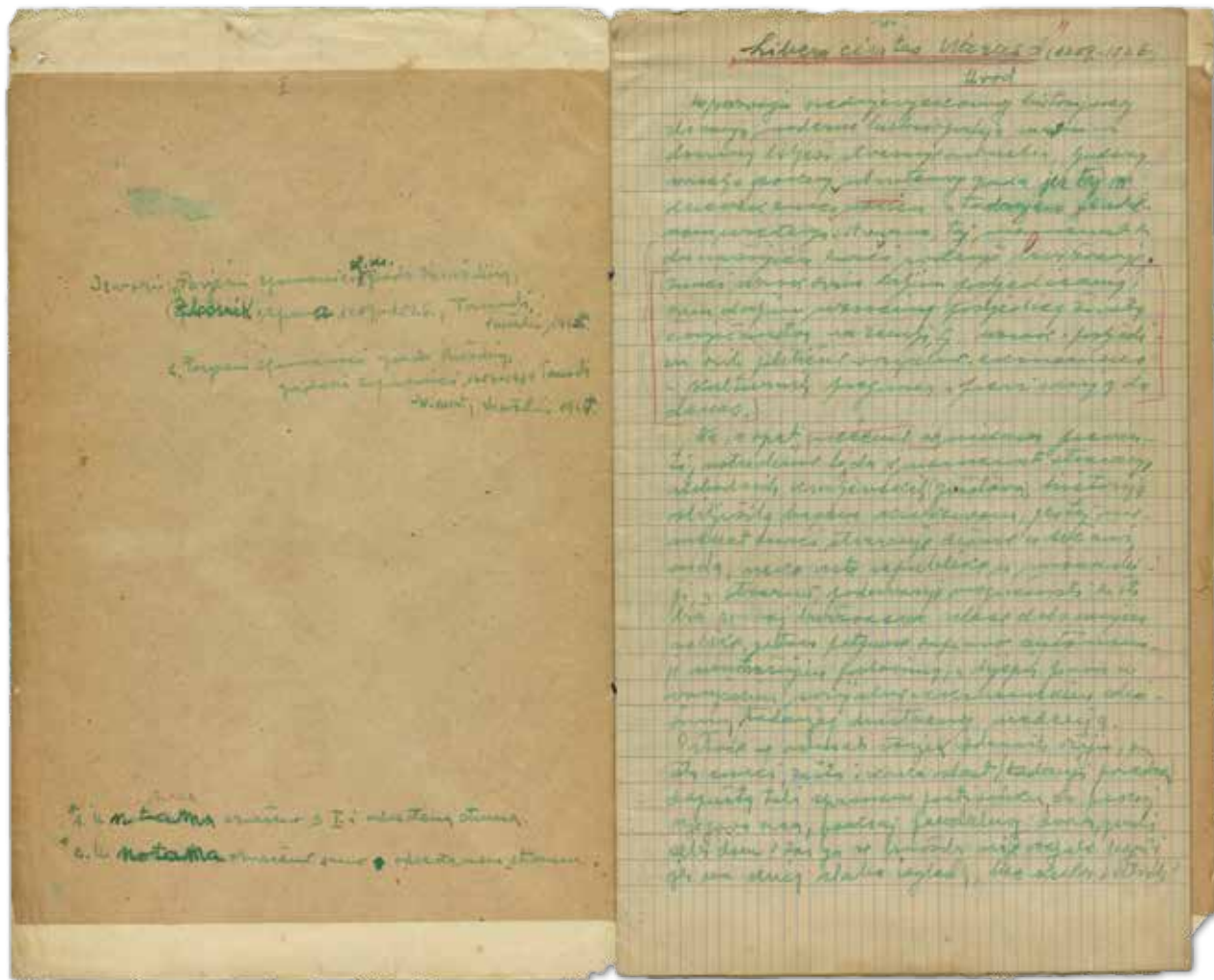
12. 1954. Inizio della fase sudafricana. Iniziativa di un gruppo di polacchi per la creazione di un governo polacco in esilio. Il gruppo è formato da polacchi che si sono trovati in Italia, Francia, Gran Bretagna, Stati Uniti, ecc. Il gruppo si riunisce a Londra e si propone di creare un governo polacco in esilio che si occupi della Polonia dopo la guerra. Il gruppo si divide in due parti: una che si occupa della Polonia e una che si occupa della Polonia in esilio.

13. 1955. Inizio della fase argentina. Iniziativa di un gruppo di polacchi per la creazione di un governo polacco in esilio. Il gruppo è formato da polacchi che si sono trovati in Italia, Francia, Gran Bretagna, Stati Uniti, ecc. Il gruppo si riunisce a Londra e si propone di creare un governo polacco in esilio che si occupi della Polonia dopo la guerra. Il gruppo si divide in due parti: una che si occupa della Polonia e una che si occupa della Polonia in esilio.

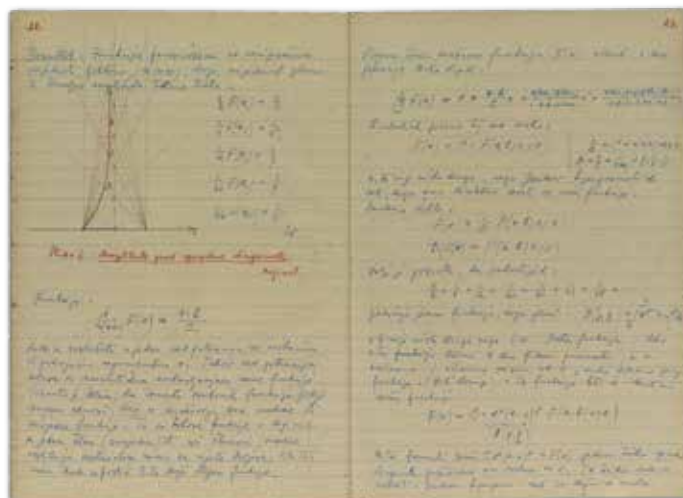
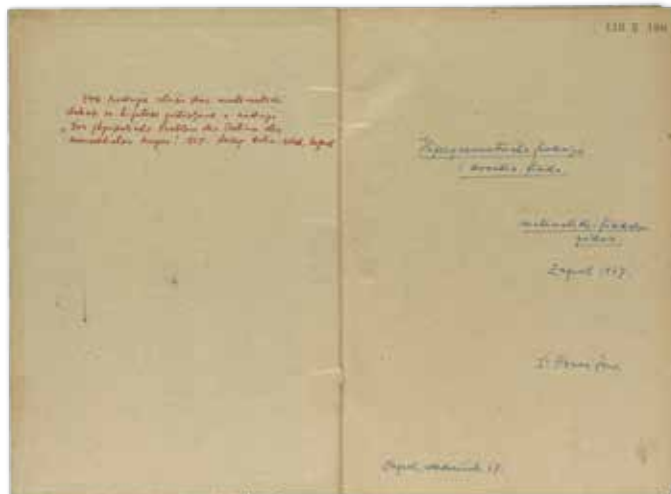
14. 1956. Inizio della fase messicana. Iniziativa di un gruppo di polacchi per la creazione di un governo polacco in esilio. Il gruppo è formato da polacchi che si sono trovati in Italia, Francia, Gran Bretagna, Stati Uniti, ecc. Il gruppo si riunisce a Londra e si propone di creare un governo polacco in esilio che si occupi della Polonia dopo la guerra. Il gruppo si divide in due parti: una che si occupa della Polonia e una che si occupa della Polonia in esilio.

15. 1957. Inizio della fase brasiliana. Iniziativa di un gruppo di polacchi per la creazione di un governo polacco in esilio. Il gruppo è formato da polacchi che si sono trovati in Italia, Francia, Gran Bretagna, Stati Uniti, ecc. Il gruppo si riunisce a Londra e si propone di creare un governo polacco in esilio che si occupi della Polonia dopo la guerra. Il gruppo si divide in due parti: una che si occupa della Polonia e una che si occupa della Polonia in esilio.

Diario polse dell' armistizio Badoglio alla fine della guerra. / Ivo Marotti. - 1943. - 1947. - Papir. - Razl. vel. - 38, 68, 31, 43, 35, 55, 41 list. - Lat. kurziva, autograf, anopistograf. - Slobodni listovi u papirnome omotu umetnuti u kartonsku mapu. - Među pojedine listove rukopisnoga bloka umetnuti razni letci, plakati, proglassi, parole i primjerci novina. Zbirka rukopisa i starih knjiga, NSK Zagreb, R 5780.

Libera civitas Warasd u srednjem vijeku (1209. – 1526.) / Mirko Androić. – Zagreb 1947. – Papir. – 34 x 20 cm. – 28 str. – Lat. kurziva, autograf (zelenom tintom). – Prošiveni svežnjići u papirnome omotu.
Zbirka rukopisa i starih knjiga, NSK Zagreb, R 6038.

Hipergeometrička funkcija i kvantna fizika : matematičko-fizikalni prikaz / Zora Voneš. – 1947. – Papir. – 29 x 20 cm. – 168 str. – Lat. kurziva, autograf. – Bilježnica s tvrdim koricama, hrbat i rubovi pojačani platnom. Zbirka rukopisa i starih knjiga, NSK Zagreb, R 5638.

CRTICA ZA PRILOG ILI KAKO SU PENKALINE INOVACIJE DOTAKLE GLAZBU

Sasvim sigurno nismo svjesni koliko su izumi i inovacije Slavoljuba (Euarda) Penkale promijenili i olakšali naš svakodnevni život. Nakon što je bio zaboravljen gotovo pola stoljeća (Nikolić : 2021:17), relativno nedavno zanimanjem za njegov rad otkrilo se koliko je toga zapravo Penkala izumio i unaprijedio.³¹

Iako je poznato kako je bio vrlo svestran u brojnim područjima, Penkala se svojim izumima dotaknuo i glazbe, što i nije čudno jer je za nju bio vrlo senzibiliziran – vrlo je dobro svirao, a kažu i pjevao – imao je ugodan tenor.³² Njegove inovacije iz područja glazbe najveći utjecaj imale su u području snimanja zvuka, odnosno materijala za gramofonske ploče. Tragao je za materijalom koji je bio netopljiv te došao na ideju da od smjese smola i ostalih dodataka izlije gramofonsku ploču. Kako je taj postupak bio vrlo uspješan, ubrzo je sklopio ugovor s tvrtkom Edison Bell iz Londona o izradbi gramofonskih ploča u Zagrebu. Tako nastaje tvornica Edison Bell Penkala koja je u prvoj polovici 20. stoljeća, točnije od 1926. godine u Zagrebu proizvodila i objavljivala gramofonske ploče i gramofone.³³ Glazbeni urednici u EBP-u bili su Pavao Markovac i Ivo Tijardović, a repertoar izdanja uključivao je operne i operetne arije, šlagere, tradicijske pjesme, šaljive pjesme, kuplete i vojnu glazbu s tadašnjim poznatim glazbenim umjetnicima i glumcima. Neki od najpoznatijih izvođača koji su snimali za EBP u to vrijeme bili su Dejan Dubajić, Arnošt Grund, Vlaho Paljetak, Marta Pospišil-Griff, Milan Šepec, Mario Šimenc, Tinka Wesel Polla i dr. U povijesti fonografije poznato je da 1926. godine završava razdoblje akustičnoga snimanja zvuka i počinje ono električno.³⁴ Zanimljivo je da je treća ploča u svijetu snimljena električnim putem bila upravo u Zagrebu, na kojoj su uživo snimane božićne pjesme iz zagrebačke katedrale

³¹ Isto piše i Puhlovski, koji kaže da je ime Slavoljuba Penkale tek od sedamdesetih godina 20. stoljeća uvršteno u naša leksikografska i enciklopedijska izdanja. Usp. Puhlovski, B. (1992). Penkala leti : život i rad izumitelja. Zagreb : Globus. Str. 17.

³² Naime, bio je glazbeno talentiran te je uz studij kemije u Dresdenu odlučio pohađati satove iz sviranja violine. Tako je upoznao i svoju suprugu Emiliju Stoffregen koja je tamo studirala klavir.

³³ Osim u inovaciji i poboljšanju smjese za gramofonske ploče, Penkala je svoj doprinos dao unapređenju područja snimanja zvuka jer je u glavu zvučnice ugradio tanku membranu koja je poboljšavala reprodukciju tona. Kada su saznali za Penkalinu inovaciju u poboljšanju mikrofona i zvuka, austrougarska vlast poslala ga je u London kako bi se upoznao s njihovim mikrofonom. Penkala je na temelju toga izradio elaborat na temelju kojega su usavršili prislušnu radiostanicu i koristili je tijekom Prvoga svjetskog rata. Usp. Puhlovski, B. (1992) *Ibid.* Str. 58.

³⁴ Fonografija u Hrvatskoj (2009). Zvuci prošlosti, [citirano: 2024-03-20]. Dostupno na: <http://mz.nsk.hr/zbirka78/o-fonografiji/razvoj-fonografije-u-hrvatskoj>.

u prosincu 1927. godine.³⁵ Primjerak te ploče čuva se, između ostalih, u fondu Zbirke muzikalija i audomaterijala Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.³⁶

Osim navedene ploče, danas je sačuvan relativno znatan broj ploča EBP koje su svjedok razvoja hrvatske diskografije na početku 20. stoljeća.³⁷ Sve ploče, osim izdavačkih brojeva, imaju otisnute i brojeve matrica kako bi se znalo da su snimane i proizvedene u Zagrebu, a na naljepnicama je, osim imena tvrtke, svojstven i Penkalin logotip – karikaturna glava čovječuljka s velikim uhom iza kojega je zataknuto nalivpero, još jedan od brojnih Penkalinih izuma.³⁸

Nalivperom se također dotičemo glazbe – znatan je broj skladatelja koji su prihvatili nalivpero u pisanju svojih partitura, a prije njegova izuma i raznim vrstama pera.³⁹ Bile to skladateljske skice ili prijepisi, razne vrste partitura ili dionica, mnoštvo je primjera skladbi čiji su notni zapisi pisani nalivperom. To je zahtijevalo veliku vještinu, znanje i preciznost jer nije bilo mjesta pogreškama — jedna partitura opsežnijega vokalno-instrumentalnog sastava velikoga je formata i mora biti vertikalno poravnata u svim dionicama koje istodobno zvuče. Još od vremena daleko prije izuma nalivpera skladatelji su voljeli pisati tintom i perom te se rukopisno prepisivanje smatralo umjetničkim izrazom. Zabilježeno je da je Richard Wagner (1813. – 1883.) svoju operu *Der Meistersinger* prepisao zlatnim nalivperom, a Gustav Mahler (1860. – 1911.) svoju *8. simfoniju* crnom tintom. Nadalje, poznato je i da se skladatelj Igor Stravinski (1882. – 1971.) koristio nalivperom ne samo u pisanju nota već i u osobnoj korespondenciji, a da je ruski skladatelj Dmitrij Šostakovič (1906. – 1975.) izjavio kako ne može pisati olovkom i da svoju inspiraciju vidi u nalivperu.⁴⁰

Koliko je nalivpero bilo popularno u pisanju glazbe, govori i podatak kako je izrađeno posebno nalivpero za pisanje glazbe (Notenfeder, Musikfeder), odnosno nalivpero kojemu je vrh fleksibilan odnosno prilagođen za pisanje notnoga teksta.⁴¹ Kod nalivpera prilagođena za pisanje glazbenoga teksta, osim posebnoga vrha, važan je i kut pod kojim se piše – treba ga položiti tako da je metalno tijelo vrha okomito na površinu za pisanje, a ne usporedno s njom, odnosno

³⁵ U *Jutarnjem listu* od 4. prosinca 1927. pod sloganom *Vaš glas u gramofonu!* tvrtka Edison Bell Penkala „poziva zagrebačko gradjanstvo na senzaciju tehnike i gramofonsko snimanje na daljinu te snimanje uživo božićnih pjesma da bi ove ploče naših božićnih pjesama ispale što savršenije i veličajnije.“ Usp. *Jutarnji list*, 40 (1926.) ; 41 (1927.).

³⁶ Zbirka sadrži više od 500 starih gramofonskih ploča, od kojih je otprilike 150 izvornih ploča Edison Bell Penkala snimanih u Zagrebu.

³⁷ Neke od tih ploča moguće je vidjeti i poslušati zapise na portalu glazbene građe Digitalnih zbirki NSK <https://digitalna.nsk.hr/glazbenagrada> i na mrežnoj stranici Zvuci prošlosti <http://mz.nsk.hr/zbirka78>.

³⁸ Nalivpero s čvrstom tintom još je jedan od Penkalinih izuma koji je patentiran i prijavljen 1907. godine te je i danas u širokoj uporabi.

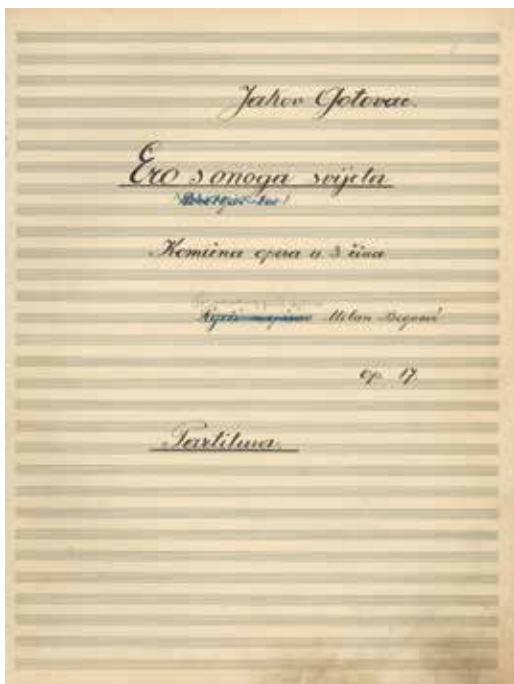
³⁹ Navodi se da je još Beethoven pisao svoje partiture guščjim perom i tintom i da je pravilo da su dešnjaci tijekom pisanja morali koristiti lijevo pero zbog načina nagiba pera i pisanja.

⁴⁰ Vittes, L. *Score Writing with Fountain Pens: The Return of a Lost Art. Strings Magazine*,

No. 292, January/February 2020, [citirano: 2024–03–20]. Dostupno na: <https://stringsmagazine.com>.

⁴¹ Vrh takvoga nalivpera najbolje se može opisati kao gruba struktura s mekim rubovima koji dopuštaju da pero bude podatno, čime se omogućuje brzo i jednostavno komponiranje na papiru za pisanje. Usp. Peterson, J. (2022). *Music Nibs. TrebleWoofler*, [citirano: 2024–03–20]. Dostupno na: <https://www.treblewoofler.com/writing-tools/pens-pencils/watermans/music-nibs>.

orijentacija treba biti usporedna s taktnim crtama i okomita na crtovlje.⁴² Posebne postavke vrha nalivpera omogućuju crtanje tankih i debljih poteza koji su potrebni kod ispisivanja partiture.⁴³ Time postaje lako nacrtati *pune* glave nota, tanke vratove i široke crte kojima se spajaju vratovi nota kojima određujemo ritamsko trajanje nota, iscrtati ligature, lûkove i oznake vrste izvođenja poput *staccatta* te druge potrebne glazbene oznake.⁴⁴

Ero s onoga svijeta : komična opera u 3 čina : op. 17 : partitura / Jakov Gotovac ; prema narodnoj priči spjevao Milan Begović. – 1 partitura u 3 sv. (162, 136, 135 str.) : ; 41 cm. – Autograf. – Crna tinta. Zbirka muzikalija i audiomaterijala, NSK Zagreb, Gotovac 1.

⁴² Music nib ili Musikfeder specijaliziranoga je dizajna koji zbog fleksibilnijega vrha propušta više tinte u odnosu na većinu standardnih vrhova nalivpera. Usp. How A Pelikan Found Her Song: Center Stage With The Rare And Exotic Music Nib. *The Pelikans Pearch : where thw flosk comes to roost*, [citirano: 2024–03–20]. Dostupno na: <https://thepelikansperch.com/2021/03/12/pelikan-music-nib>.

⁴³ Svrha je da vrh nalivpera ima određenu razinu „fleksibilnosti“ kako bi se mogle pisati crte različitih širina (debljina), dok istodobno omogućuje obilniji protok tinte kada je to potrebno.

⁴⁴ Usp. Peterson, J.(2022). *Ibid*.

Tražeci među fondom rukopisne glazbene građe u Zbirci muzikalija i audiomaterijala, najviše skladbi zapisanih nalivperom nalazimo u opusu Ivane Lang (1912. – 1982.), Ivana Brkanovića (1906. – 1987.) i Frana Lhotke (1883. – 1962.), onih skladatelja čiji je najplodniji dio stvaranja bila prva polovica 20. stoljeća kada je nalivpero u širokoj uporabi. Čak je i jedna od naših najuspješnijih i najizvođenijih opera *Ero s onoga svijeta* pisana (prepisivana) nalivperom. Rukopis koji se čuva u Zbirci muzikalija i audiomaterijala autograf je skladatelja Jakova Gotovca i prema glazbenome formatu potpuna je partitura za cjelovitu operu. Rukopis je nastao 1935.⁴⁵, a pisan je nalivperom *oblique nib* mjere OM ili OB, što se može vidjeti prema tragu pisanja na papiru jer je perom *oblique nib* moguće stvarati poteze različitih širina.⁴⁶ Vrlo je vjerojatno da su kod pisanja opere prvo označene taktne crte i izvođački sastav na početku crtovlja, a potom note, čije je pisanje zahtijevalo preciznost ne samo smještaja vodoravno u notnome crtovlju već i okomito poravnanje po taktovima. Pretpostavlja se da su oznake mjera i tempa te agogičke oznake namjerno istaknute debljim crtama kako bi dirigent imao bolji pregled nad cjelovitom partitурom.

Osim rukopisa Jakova Gotovca, na ovoj izložbi bit će izloženi primjerci pojedinih skladbi pisanih nalivperom, a nalaze se u fondu Zbirke muzikalija i audiomaterijala NSK. Da se i danas suvremeni skladatelji koriste nalivperom, pokazat će i najnovija kompozicija skladatelja Šimuna Matišića – *Apóspasma Philoktérou* za bas klarinet solo, koja će biti izložena i praizvedena na otvorenju izložbe. Također, moći će se vidjeti i gramofonske ploče izvorno nastale u tvornici Edison Bell Penkala u Zagrebu. Nadamo se da će se izlošcima glazbene građe dodatno istaknuti još jedno od brojnih područja kulture i umjetnosti na koje je svojim stvaralačkim inovacijama utjecao Slavoljub Penkala.

⁴⁵ Opera je pisana od 1932., a ovdje je riječ o autografu koji je datiran 8. svibnja 1935. godine. Praizvedba opere pod ravnanjem Jakova Gotovca bila je 2. studenoga iste godine u Hrvatskome narodnom kazalištu u Zagrebu.

⁴⁶ Ovdje zahvaljujem Vladi Valiću, suradniku na ovoj izložbi, koji je podrobno pregledao zapis partiture i dao svoje stručno mišljenje o vrsti korištenoga nalivpera. Osim partiture opere *Ero s onoga svijeta*, povezana je priča kako postoji izvorno nalivpero kojim je pisao Jakov Gotovac, ali do objave ovoga teksta to nalivpero nije pronađeno.

Literatura

A Beginner's Guide to Fountain Pen Music Nibs, [citirano: 2024-03-20]. Dostupno na: <https://loclen.com/en-int/blogs/fountain-pens/a-beginners-guide-to-fountain-pen-music-nibs#ruffruff-table-of-contents-item-2>.

Crowe. J. (2023). It's Called a Music Nib for a Reason, [citirano: 2024-03-20]. Dostupno na: <https://www.jonathancrowe.net/2023/03/its-called-a-music-nib-for-a-reason>.

How A Pelikan Found Her Song : Center Stage With The Rare And Exotic Music Nib (2021). The Pelikans Perch : where thw flosk comes to roost, [citirano: 2024-03-20]. Dostupno na: <https://thepelikansperch.com/2021/03/12/pelikan-music-nib>.

Nikolić, G. (2021). Eduard Slavoljub Penkala. Vinkovci : Privlačica.

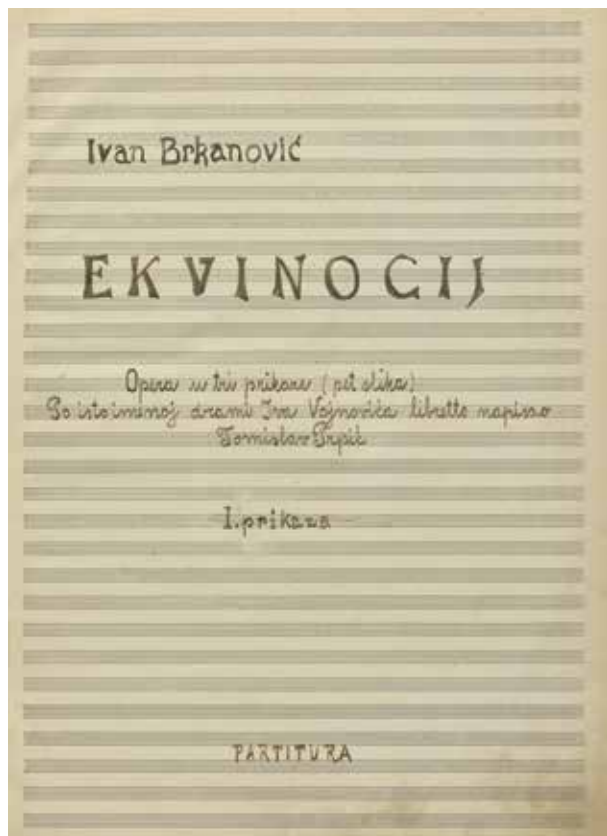
Peterson, J. (2022). Music Nibs. TrebleWoofers, [citirano: 2024-03-20]. Dostupno na: <https://www.treblewoofers.com/writing-tools/pens-pencils/watermans/music-nibs>.

Puhlovski, B. (1992). Penkala leti : život i rad izumitelja. Zagreb : Globus.

Tischler. M. (2001). Penkala pisaći pribor. Zagreb : M. Tischler.

Vittes, L. (2020). Score Writing with Fountain Pens: The Return of a Lost Art. Strings Magazine, No. 292, January/February 2020 [citirano: 2024-03-20]. Dostupno na: <https://stringsmagazine.com>.

Zvuci prošlosti : zbirka 78' (2009), [citirano: 2024-03-20]. Dostupno na: <http://mz.nsk.hr/zbirka78>.

Handwritten musical score for 'Ekvinocij'. The page shows multiple staves with musical notation, including notes, rests, and clefs. There are several annotations in blue and red ink, including a circled section and various markings. The score is written in black ink on aged paper.

Ekvinocij : opera u tri prikaza (pet slika) : partitura / Ivan Brkanović ; prema istoimenoj drami Iva Vojnovića libretto napisao Tomislav Prpić. – 1 partitura u 3 sv. (137, 258, 127) : note ; 38 cm + 1 vokalna dionica (18 str.). – Rukopis skladatelja. – Crna tinta. – Na str. 137 (1. sv.) datum: „Zagreb, 5. srpnja 1944.“. – Na str. 298 (2. sv.) datum: 18/VIII.[19]44. – Na str. 127 (3. sv.): „Zagreb 10/XII 1944, Ivan Brkanović.“. – U sv. 1 napomena skladatelja: „Dogada se u malom pristaništu dubrovačkoga primorja godine 186 +“ [sic].
Zbirka muzikalija i audiomaterijala, NSK Zagreb, Brkanović Ivan 12.

Škrinja sv. [svetoga] Šimuna : opera u tri čina od Dunje Robić / muzika Ivana Brkanovića. – 1 partitura (242 str.) : note ; 47 cm. – Rukopis skladatelja. – Plava tinta. – Ispravci u partituri crvenom olovkom. – Na str. 242: „Započeo radom: 25. I. 1952. dovršio 22. I. 1953. u Zagrebu Ivan Brkanović“. – Sadrži libreto na njem. jez. (13 neuv. listova): Tekstbuch der Oper „Die Truhe des heiligen Simeon“ / Musik Ivo Brkanović ; Libretto Dunja Robić ; Uebersetzung Elisabeth Wolf-Brkanović. – Sadrži i dio libreta na hrv. jez. (5 neuv. listova): Valpurgina noć – motivi karnevala iz 1. čina. – Uz partituru se nalazi i pismo I. Brkanovića (1 str.) pisano običnom olovkom. Zbirka muzikalija i audiomaterijala, NSK Zagreb, Brkanović Ivan 13.

*Davo u selu = Der Teufel im Dorf = The devil in the village / Fran Lhotka. 1 partitura u 2 sv. (195, 149 str.) ; 35 cm. – Rukopis. – Crna tinta.
Zbirka muzikalija i audiomaterijala, NSK Zagreb, Lhotka 148.*

Bas klarinet in B^b

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΦΙΛΟΚΤΗΤΟΥ *Šimun Matišić*
partitura from opera

Handwritten musical score for Bass Clarinet in B^b, titled "ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΦΙΛΟΚΤΗΤΟΥ" (Excerpt from Philoktetes) by Šimun Matišić. The score is written on two pages of aged paper. The left page contains the beginning of the piece, and the right page contains the continuation. The notation includes various musical symbols such as notes, rests, dynamics (ppp, fff), and performance instructions like "senza sordino" and "Crescendo molto". The right page ends with the signature "Hamburg, 2024." and "Šimun Matišić".

Απόσπασμα Φιλοκτέτου : za bas klarinet solo / Šimun Matišić. - 2024. - [4] str. ; 34 cm. – Rukopis autograf. – Crna tinta.
Zbirka muzikalija i audiomaterijala, NSK Zagreb, Matišić 1.

RAZGLEDNICE PISANE NALIVPEROM

Pozdrav iz Zagreba : Jelačićev spomenik, Umjetnički paviljon, Maksimir, Trg. Dr. Starčevića. Zagreb : S. Marković, 1931. – 1 razglednica : tisak ; 9 x 13,7 cm. Razglednica je putovala 1931. godine. Grafička zbirka NSK Zagreb, RZG-MOZ-10.

Zagreb : Ilica. Zagreb : Naklada S. Marković, 1926. – 1 razglednica : tisak ; 13,7 x 8,8 cm. Grafička zbirka, NSK Zagreb, RZG-ILIC-37.

Zagreb : Jelačićev trg. Zagreb : Foto-Material od t. t. Griesbach i Knaus, [1930]. – 1 razglednica : tisak ; 9 x 14 cm. Razglednica je putovala 1930. godine. – Na poledini razglednice iznad razdjelne linije otisnut je monogram GLZ, vjerojatno Ljudevit Griesbach kao autor fotografije prema kojoj nastaje razglednica. Grafička zbirka, NSK Zagreb, RZG-JEL-15.

Zagreb : Markov trg sa banskim dvorima. - Zagreb : Rudolf Polaček, 1937. - 1
 razglednica : tisak ; 8.9 x 13.9 cm.
 Grafička zbirka, NSK Zagreb, RZG-MARK-11.

Zagreb : Sveučilišna knjižnica. Zagreb : Rudolf Polaček, [prije 1931]. – 1 razglednica : tisak ; 8,9 x 13,8 cm. Razglednica je putovala 1931. godine. Grafička zbirka, NSK Zagreb, RZG-MAR-25.

Grand Hôtel, Ljetni vrt. Osijek. Osijek : Milan Dirnbach, [između 1929. i 1941]. – 1
 razglednica : tisak ; 8,8 x 14 cm. Razglednica je putovala nakon 1929.
 Grafička zbirka, NSK Zagreb, GZR-OS-18851.

NALIVPERO DANAS – *PENSA*

Nalivpera tvrtke Torpedo GB izvorni su riječki unikatni vrhunski pisaći instrumenti koji su nastali kao rezultat vještine i umijeća zlatara Tončija Grabušića, Valtera i Leonarda Balena, vlasnika obrta Tokarija Balen, te projektanta Vlade Valića.

Tvrtka GB Torpedo utemeljena je 2014. godine u Rijeci kao spoj entuzijazma, ideja i iskustva. Proizvodnjom pisaćih instrumenata suvremene tehnologije, manufakturnoga zlatarskog umijeća i dizajna vrhunske kvalitete, nastavlja tradiciju slavnoga Slavoljuba Penkale. Trenutačno su u proizvodnji tri modela *Torpedo*, pet modela *Pensa* i manžete za košulju *Pensa*.

Gravirano pero od inoksa sa središnjim rezom i kuglicom od iridija.
Proizvođač Torpedo GB iz Rijeke.

Tvorce ovih proizvoda prate dugogodišnja tradicija i izvrsnost u poslovanju te brojna priznanja. Projektant pisaćih instrumenata s tridesetogodišnjim iskustvom i svjetskim ugledom i jedan od partnera tvrtke GB Torpedo Vlado Valić patentirao je dva sustava za punjenje tinte te projektirao i vodio projekte nalivpera za znamenite osobe kao što su papa Ivan Pavao II., Paolo Coelho, Ernest Hemingway, Salvador Dalí, Sylvester Stallone, Quincy Jones, Elvis Presley,

Muhamed Ali, Michael Schumacher i Pelé, grupu *Queen*, tvrtke automobila Ferrari, Bentley, Mercedes i Jaguar kao i za mnoge svjetske državnike.

Poklopac Pensa nalivpera ukrašeno motivom hrvatskoga pletera.
Proizvođač Torpedo GB iz Rijeke.

Pisaći instrument, nalivpero i kemijska olovka nose simbolično ime *Pensa* prema nazivu za antiknu mjernu i novčanu jedinicu iz 13. i 15. stoljeća koja se kovala u banskoj kovnici u Zagrebu. Nalivpero je ukrašeno pleterom, jednim od najstarijih simbola starohrvatske kulture.

Najpreciznijim strojevima CNC, laserskom gravurom, ručnom zlatarskom tehnikom, preciznom mehanikom, poliranjem i montažom ujedinjeni su svi elementi artističkoga i tehničkoga projekta pisaćega instrumenta *Pensa*.

Materijal je polimetakrilat (PMMA), plastike poznate još kao *resina acrilica*. Vanjske metalne sastavnice izrađene su od nehrđajućega čelika, dok je pleter izliven od srebra finoće 925. Sve sastavnice pisaćega instrumenta napravljene su u Hrvatskoj.

Nalivpero i kemijska olovka *Pensa* proizvedeni su u ograničenoj seriji od 1242 komada i u četirima različitim osnovnim bojama.

Koristeći se motivom hrvatskoga pletera kao i nazivom za staru novčanu jedinicu *pensa auri*, nalivpero *Pensa* gradi svoj prepoznatljiv identitet na elementima iz hrvatske povijesti, obogaćeno tehnološkom i umjetničkom vrsnoćom.

Nalivpera Pensa
Proizvođač Torpedo GB iz Rijeke.

NACIONALNA
I SVEUČILIŠNA
KNJIŽNICA
U ZAGREBU